

SLOVO, sv. 56-57 (2006-'07), 439-449, Zagreb 2008.

UDK: 244 : 003.349.1=003.34(091)

THE BOOK OF DANIEL IN THE BREVIARY OF VID OF OMIŠALJ

Petko PETKOV, Margaret DIMITROVA, Sofia

Since Rajko NAHTIGAL (1902:215-216) and Ivan EVSEEV (1905:XLIII) noticed that some verses of the Book of Daniel appeared in the archaic Croatian Glagolitic breviaries in the version of this book known as Symeonic version or catena version – that is a translation made from Greek in the First Bulgarian Kingdom, most probably in the time of Tsar Symeon – the Book of Daniel has been discussed in the scholarly literature on the Slavonic Bible and on manuscript circulation and text transmission among the South Slavs in the Middle Ages.¹ Therefore, we believe that the edition of the Book of Daniel in the Breviary of Vid of Omišalj (BrVO) could contribute to this discussion which concerns also other biblical books and sources.² This breviary written in 1396 belongs to the archaic group of Croatian Glagolitic manuscripts (known as northern group or recension A) and it contains the longest text of the Book of Daniel 1-5: 4 (without 3:58-3:88.1): the other breviaries known to us have either 12, 14, 17 verses of the first chapter or 1-2:49. In BrVO the Book of Daniel is located in this part of the manuscript which has more innovative spelling.³ Still, many verses in this manuscript are in the catena or Symeonic version of the text although later emendations by the *glagoljaši* and translations from Latin are easily discernible.

We publish the text with Latin transliteration following – in general – the conventions in the recent publications of Croato-Glagolitic manuscripts, such as those of the Hrvoje Missal (GRABAR, NAZOR, PANTELIĆ 1973) and the New York Missal (SCHMIDT-DEEG 1994).⁴ The *titlo* is not preserved in the edition. The reconstructed letters are given in parentheses. The letters participating in ligatures are italicized. The letters staying for initials are bigger and in bold face.

436b n(edê)le trete m(ê)s(e)ca noembra pokladajut se knigi daniela pr(o)roka

¹ See THOMSON 1998: 848-849, ALEKSEEV 1999: 142, CORIN 2003: 39, PETKOV-DIMITROVA 2004.

² See, for instance, MIXAJLOV 1904, OBLAK 1891, RIBAROVA 1987, 2001, BIRNBAUM 1996, CORIN 2003, KRISTOVA 2004.

³ On the manuscript, see BIRKFELLNER 1975: 57, BVO 1997

⁴ We are most indebted to Acad. Anica Nazor, Marija-Ana Dürriegl, and Anica Vlašić-Anić for the photocopies of the text of the Book of Daniel in BrVO which we used for the present edition.

1:1 **V** lêto *tretoe* c(êsa)rstva ioakimova c(êsa)ra *ijudova* pride navhodonosor| c(êsa)r| vavilon'ski na er(u)s(a)l(i)m|. i voevaše na n|. **1:2** I dast| g(ospod)| b(og)| v ruku ego ioakima c(êsa)ra *ijudova*. i *ot* česti sasud| hrama b(o)žîê. i *prinese* e v // **436c** z(e)m|lju senar| b(og)a ego i sasudi vnese v hram| im|. i imêniê b(og)a svoego. **1:3** I reče c(êsa)r| aspanehovi. starêšînê kaženik| ego vavesti *ot* s(i)nov| ego *pl'ënniç*| s(i)nov| iz(dravi)l(e)v|. I *ot* plemene c(êsa)rska i *ot* krêpkih| **1:4** junoš|. na *nihže* nêst| poroka i dobri pogledom|. i smisl'ni v| vsej *premudrosti*. i vêduče umênie i *prêmudrost*|. i im| eže est| krêpost| v nih|. êkože prêdstoêti v *domu* c(êsa)revi. i nauči e knigam|. i êziku *haldêisku*. **1:5** I naredi im| c(êsa)r| obroki na vsaki d(())n| *ot* piç| svoih| i *ot* vin|. eže sam| p'êše hraniti e *tri* lêta. i potom| *prêd'*stoêti *prêd'* c(êsa)rem|. **1:6** Bêhu že *meždju* imi *ot* s(i)nov| *ijudovih*|. daniel' ananiê misael| i azariê. **1:7** I prêdê im| imena. danielu *baldasar*|. // **436d** ananii sidrak|. misaelu misak|. i ananii (sic!) abdenago. **1:8** I zaveča se daniel| v sr(|d|)ci svoem|. da ne oskvrnit se *ot* piçe c(êsar)evi. ni *ot* pitieê ego. I moli prêpožita *ot* skoplenih|. da ne oskvrnit se. **1:9** I dast' g(ospod)| b(og)| danielu *premudrost*|. i bl(a)godêt| i *m(i)l(o)st'*. *pred'* knezem| *stroenih*|. **1:10** I reče knez| *stroeni*h| k danielu. az| boju se g(ospod)a moego c(êsa)ra. iže zapovêdê vam| piçu i pitie davati. Iže ače uzrit| lica vaša lošêiša *ot* *proçih*| junoš| vr'stnik| vaših|. osudite *glavu* moju c(êsa)ru. **1:11** I reče daniel| k malasaru. egože postavi knez| *stroenim*| nad' danielom|. i ananieju i misailem|. i azarieju. **1:12** Iskusi nas| *m(o)l*ju te rabi tvoih| d(())n| deset'. // **437a** i dai nam| soçiva v piçu i vodu v pitie. **1:13** i rasmotri lica n(a)ša i lica *otrokov*|. iže pitajut se piçeju c(êsa)revoju. I êkože uzriši *tvoriti* budeši rabom' *tvoim'*. **1:14** Se že slišav' sim| zakonom' iskusi e .i.⁵ d(())ni. **1:15** i po deset| d(())ni êviše se lica ih|. veče telesnita i krasnêiša *ot* vsêh| *otrok*|. iže pitajut se piçeju c(êsa)revoju. **1:16** V istinu malasar| vzimaše piçe i vino. i pitie ih|. i daêše im| soçivo. **1:17** *Otrokom'* že sim| dast' b(og)| nauk|. i razum| v| vsêh| knigah|. i mudrost|. danielu že razum| vsakogo vidêniê i s'ni. **1:18** *Isp'* nenim že d(())nem| reče c(êsa)r|. da v|vedut se *prêda* n| *otroci* i v|vede e starêšina // **437b** kaženik| *stroenim*| *pred'* navhodonosora. **1:19** I egda *gl(agol)a* im| c(êsa)r|. ne obrêtoše se v| vsêh| takovi êko daniel| i ananiê i misail| i azariê. i stoêhu *pred'* c(êsa)rem'. **1:20** i vsako *sl(o)vo* mudrosti i razuma. êže *uprašaše* ih| c(êsa)r|. obrête v nih| desetero veče vr|hu vsêh| kobnik| i *vl'hvac*|. iže bêhu v| vsem| c(êsa)rstvê ego. **1:21** bisi že daniel| daže do lêta *prvago*. **2:1** Lêto drugoe c(êsa)rstva navhodonosora. vidê navhodonosor| san|. i *smete* se d(u)h| ego i san| ego pobêže *ot* nego. **2:2** I povelê c(êsa)r| da *privedut* se kubnici i vl'hvi i muteli (!) *haldêisci*. da skažut| c(êsa)ru san| ego. i *prišadše* staše *pred'* c(êsa)rem|. **2:3** I reče im| c(êsa)r| vidêh| san| i misliju smučen| es(())m|. ne vêdi // **437c** čto est|. **2:4** *Otvečaše* hal'dêi . c(êsa)ru sirêiski c(êsa)ru v| v(ê)ki živei. R|ci n(a)m| san| rabom| *tvoim*|. i skazanie ego rečemo. **2:5** *Otveča* c(êsa)r| i reče *haldêom*|. .

⁵ This letter is under *tillo*.

Sl(o)vo otstupi ot mene. Ače ne rečete mi sna i skazanie ego . pogibnete vi . I domi vaši potrebēt se. 2:6 Ače li že vi san| i skazanie ego vzwēstite mi . m|zdi i dari i č|sti mnogie primete ot mene. San| ubo i skazanie ego vzwēstite mi. 2:7 Otvečaše vtoriceju i rēše. c(ēsa)r| da rečet| san| rabom| svojim|. i skazanie ego rečemo. 2:8 Otveča c(ēsa)r| i reče . V istinu poznah| ēko vrēme otpučate. vidučē ēko sl(o)vo otstupi ot mene. 2:9 Ače ubo sna ne rečete mi. edin| est| sud| ot vas|. ače ubo skazanie lažno i prēlačeno // 437d pl'no nizložite . ače ne rečete mi istinu. doideže vrēme prēidet| . I tako san| r'cēte mi. da uvēm| čto est| v istinu. stl'mačenie ego r'cēte mi. 2:10 Otvečaše ubo pred' c(ēsa)rem| haldē-i rēše. nēst| č(lovê)k| vr'hu z(e)mle. iže sl(o)v(e)sem| tvoim| c(ēsa)ru vzmožet| ispl'niti. na ni c(ēsa)rstvo ni edino velie i krêp'koe. sl(o)vesi semu rečenomu i prêkrêp'komu postoēti. ot vsêh| kobnik| i vl'hav| i hal'dêi. 2:11 Sl(o)vo bo egože ti ičeši c(ēsa)ru . teško est| ne otvorit se ni ednēm| iže vzwēstit'e pred' zrakom| c(ēsa)revim| . iznam'še bogov| . ihže nēst| prebivanie s| č(lovê)ki. 2:12 Eže slišav| c(ēsa)r| v gnêvê i v' ērosti velicê . zapovêdê da pogubet| vse mudr'ce vavilon'skie. 2:13 Iz'sa- // 438a d'su že sudu mudrie izbiti . iskahu daniela i družini ego da pogubet|. 2:14 T|gda izide ot zakona s|sud| ot bariota kneza voin'stviê c(ēsa)reva. iže iz'shal| bēše na ub'enie mudrih| vavilon'skih|. 2:15 I uprosi ego iže ot c(ēsa)ra vlast| priêt|. kim| prirokom| tako tvr'do osuenie ot lica c(ēsa)reva iz'šlo bēše. T|gda ubo stvar| ispovêdê ariok| danielu. 2:16 daniel| všad| moli c(ēsa)ra. da dast| emu vrēme na otrêšenie ispraviti stvar|. 2:17 I vnide v dom| svoi. s| ananieju i s misailem|. i azarieju družinoju svoeju. 2:18 i ispovêdê potrebu. da ičut| m(i)l(o)sti ot lica b(og)a n(e)b(e)skago s više ot taini see. da ne pogibnet| daniel| z družinoju ego. i s pročimi // 438b mudrimi v|vilon'skimi. 2:19 T|gda danielu taina nočiju v| vidēni sna otkri se. I b(agoslo)vi b(og)a n(e)b(e)skago 2:20 i reče. budi ime g(ospod)ne bl(agoslovle)no ot selê i do v(ê)ka. ēko prēmudrost| i smišlenie i krêpost| togo est|. 2:21 ta bo premēnaet| vrēmena i lēta postavlaet|. c(ēsa)re i prēstavlaet|. dae prēmudrost| mudrim|. i nevêdučim| smišlenie. 2:22 Ta otkrivaet' glubokaê i skr'venaê. svêdi tainaê. i svêt| š nim| est|. 2:23 Si b(og)| o(t)c| moi| isp(o)v(ê)daju i hv(a)lju ēko prēmudrust| (sic!) i silu dal mi esi. i nine vzwēstil mi esi. egože prosih| u tebe. ēko s(l)n| c(ēsa)rev| vzwēstil mi esi. skazal mi esi. 2:24 I pride daniel| k| ariohu. iže bē pristavil| c(ēsa)r| po- // 438c gubiti mudrie v|vilon'skie. i reče emu mudrih| v|vilon'skih| ne pogublai. na izvedi me pred' c(ēsa)ra. i skazanie sna vzwêču c(ēsa)ru. 2:25 Arioh že slišav| siê sl(o)vesa. s potačaniem| vavede daniela pred' c(ēsa)ra. i reče emu obrêto| muža ot plên'nik| židov'skih|. iže skazanie c(ēsa)ru vzwēstit|. 2:26 I otveča c(ēsa)r| i reče danielu. emuže ime val'dasar'. ače možeši vzwēstiti san| iže vidêh|. i skazanie ego povêsi. 2:27 I otveča daniel' pred' c(ēsa)rem| i reče. tainie eže c(ēsa)r| vprašaet|. nēst| mudrih| vl'hav|. na (sic) balii gazarinsk' sila vzwēstiti c(ēsa)ru. 2:28 na est| b(og)| na n(e)b(e)si otkrivaet| taini. i ta vzwēsti c(ēsa)ru navhodonosoru . emuže es-// 438d t| biti v poslêdnee d(l)ni. C(ēsa)ru v| v(ê)ki živi. san| tvoi i vidēnie glavi tvoee na loži tvoem|.

tebê c(êsa)ru **2:29** pomišleniê *tvoê* na loži *tvoem*| *vzidoše*. *česomu est*| *biti po sem*|. I *otkrivaei* taini êvi *tebê emuže est*| *biti*. **2:30** i *mnê ne prêmudrostiju sučuju v*| *mnê pače vsêh*| *živučih*| taina *siê êvi se*. na smêreniê *dêla êkože vzvêstiti c(êsa)ru*. da *razumêe mišleniê sr(|d|)ca tvoego*. Reče *daniel*| k *navhodonosoru c(êsa)ru*. **2:31** Ti *c(êsa)ru vidêše i se têlo edino i velie têlo to*. i *obličie ego okruglo*. *stoe prêd licem*| *tvoim*|. i *zrak*| *lica ego strašan*|. **2:32** *têlo že ego (sic) ot zlata živa*. *rucê i prsi ego i mišci ego srebr'no*. *črêvo i stegnê mêdenê*. **2:33** *golênê //439a železnê*. i *čest*| *etera skudêlna*. **2:34** *Vidêše doideže se utrže kamen*| *ot gori ne rukami otsêčen'*. i *udari têlo v nožê želêznê i skudêlnê*. i *stni e do konca*. **2:35** *Togda istr' se zêlo skudêl*| *želêzo mêd*| *srebro i zlato*. i *bist*| *êko i prah*| *ot gumna lêtneho*. i *vzet'* i *prêmnoגי vêt*|. i *mêsto ne obrête se ego*. *kamen*| *že iže raz'razi têlo*. *bist*| *v goru veliju i naplni vsu z(e)mlju*. **2:36** *Se est' san*| i *skazanie ego*. *sa vsêma rečem*| *pred tobou c(êsa)ru*. *eže budet*|. **2:37** *Ti c(êsa)r*| *c(êsa)rem*| *esi*. i *b(og)*| *neb(e)ski c(êsa)rstvo i krêpost*| i *slavu dast*| *tebê*. **2:38** i *vsa v nihže prebivajut*| *s(i)n(o)ve č(lovêč)|sci*. i *skoti i ovni i p'rice n(e)b(e)skie dast*| *tebê v rucê tvoi*. i *pod'* *oblastiju tvoeju vsa postavi*. *Ti ubo esi zlat-// 439b aê glava* **2:39** i *za tobou vstanet*| *c(êsa)rstvo drugoe manšee tebe*. I *c(êsa)rstvo tretoe ono mêdeno*. *eže vzvlada vseju zemleju*. **2:40** I *c(êsa)rstvo četvr'to budet*| *êko želêzno*. *eže želêzo skrušaet vsa ukrotit*| i *stareť*'. **2:41** I *eže vidê nožê i prsti čest*| *želêzna*. i *čest*| *skudêlna*. *c(êsa)rstvo razdêleno budet*| i *ot korene želêza budet*| *v nem*|. *êkože vidê želêzo smêšano sa skudêlom*|. **2:42** i *prsti nožni*. I *čest*| *želêzna čest že skudêlna*. *čest že budet*| *c(êsa)rstva krêpka ot sebe samo budet*| *skrušaemo*. **2:43** i *êko vidê želêzo primêšeno k*| *skudêlu*. *smêšeno budet*| *v plemeneh*| *č(lovêč)|skih*|. i *ne budet*| *priliplajučei si k semu*. *êkože želêzo ne smêšaet se s*| *skudêlom*|. **2:44** I *va dni // 439c c(êsa)r*| *têh*| *vstavit*| *b(og)*| *n(e)b(e)sko c(êsa)rstvo*. *eže v*| *vêki ne raspet se*. i *c(êsa)rstvo*. *ego ljudem*| *inêm*| *ne ostavit se*. *razvêet že i prêidet*| i *prêimet*| *vsa c(êsa)rstviê pod'neb(e)skaê*. a *c(êsa)rstvo to stanet*| *va v(ê)ki*. **2:45** *êkože vidê*. *êko otsêče se ot gori kamen*| *bez' ruku*. i *skruši skudêl*| i *železo*. i *mêd*| i *srebro i zlato*. *B(og)*| *veliki vzvêsti c(êsa)ru*. *emuže est' biti po sem*|. i *istinan*| *san*| *izvêsto skazanie ego*. **2:46** *T|gda c(êsa)r*| *navhodonosor*| *nic*| *pade*. i *pokloni se danielu*. i *žr|tvi i tam'ên*| *priêt*| *da s(ve)tit*| *emu*. **2:47** I *gl(agol)a c(êsa)r*| *danielu*. *v istinu b(og)*| *vaš*| *b(og)*| *bogov*| *est*|. i *g(ospo)d*| *g(ospode)m*| i *c(êsa)r*| *c(êsa)rem*| *otkrivaei tainaê*. *êko vzmože otkriti tainu siju*. **2:48** *Vzveliči c(êsa)r*| *daniela*. i *dari veliki i mnogi d-// 439d ast*| *emu*. i *postavi i nad'* *vseju stranoju*. *vavilonskoju*. i *kneza voevodam*| *nad'* *vsêmi mudrimi vavilonskimi*. **2:49** i *daniel*| *prosi u c(êsa)ra i pristavi k dêlesem*| *strani vavilonskie*. *sedraka misaka i avdenaga*. *daniel' že bêêše v dvorê c(êsa)revê...:* **3:1** **V**a *osmo na desete lêtô navhodonosor*| *c(êsa)r*| *stvoril têlo zlato*. *va visotu šesti deset*| *lakat*|. a *v' šerotu lakat*| *šest*|. i *postavi e na polê deiramscê*. *v stranê v'vilonscê*. **3:2** I *posla navhodonosor*| *c(êsa)r*| *s|upati (sic) sabrati vse s|trapi voevod*| i *mêstnie knezi*. i *vladiki i mučitele*. i *sučee nad' vlastmi i vse knezi strannie*. *p'riti // 440a* *na svečenie*

têla. eže postavi navhodonosor| c(êsa)r|. **3:3** I sabraše se mêtšni knezi ego i upati i voevodi i vladiki i mučitele. i sučei nad' vlast'mi. i vsi knezi stran'ni priti na svečenje têtla. eže postavi navhodonosor| c(êsa)r|. I stoêhu pred' têtлом| eže postavi navhodonosor| c(êsa)r|. **3:4** i prop(o)v(ê)dnik| v|piêše krêpko. vam se gl(agol)et| ezici. ljudie i kolêna i plemena. **3:5** va nže d(l)n| uslišite gl(a)s| trubi. sun'gi eže i gusli. sambuki eže i gusli i pregudnice i piski. i vsakogo roda musiiskago. padajuče poklanaite se têtlu zlatomu. eže postavi navhodonosor| c(êsa)r|. **3:6** iže li pad| ne poklonit se. va t| čas| vavržen| budet| v peč| ognem| goruču. **3:7** I bist| egda us-// **440b** lišaše ljudie glas| trubi. sungi eže i gusali. sambuki eže i pregudnice i piski. i vsakogo roda musiiskago. padajuče vsi ljudie plemena i êzici. poklanahu se têtlu zlatomu. eže postavi navhodonosor| c(êsa)r|. **3:8** Tagda pristupiše muži haldêisci. i nasočíše na ijudêe. **3:9** i otvečavše rêše c(êsa)re navhodonosore. c(êsa)ru va vêki živei. **3:10** Ti c(êsa)ru položi zap(o)v(ê)d| vsêm| č(lovê)kom|. iže ače uslišit| glas| trubi pičali že i gusli cêvnice že i prêgudnice i piski. i vsakogo roda musiiskago. **3:11** da padet| i poklonit se têtlu zlatomu. ače li že ni. da vavržen| budet| v peč| ognem| goruču. **3:12** Sut| ubo muži ijudêi. eže postavi nad' dêli z(e)mle vavilonskie. sedrah| misak| i av'-// **440c** denago. iže ne poslušase zap(o)v(ê)d| tvoee c(êsa)ru. i bogom| tvoim| ne služet'. i têtlu zlatomu eže postavi ne poklanjut' se. **3:13** Tagda navhodonosor| s| êrostiju i gnêvom| reče. privesti sedraha misaha i avdenagosa. i muži ti privedeni biše pred c(êsa)ra. **3:14** Otvečav že navhodonosor| c(êsa)r| reče im|. ače v istinu sedrah| misah| i avdenago b(ogo)m| moim| ne služet|. I têtlu zlatomu eže stvorih| ne poklanaete se. **3:15** nine ubo ače este gotovi. da êko uslišite glas| trubi. pičali že i gusli. cêvnice že i prêgudnice i piski. i v|sakogo roda musiiskago. padše poklanaite se têtlu zlatu. eže postavih|. Ače li ne poklonite se. va t| god| v|vrženi budete // **440d** v peč| ognem| goruču. i kto est| b(og)| iže izmet vi ot ruku moeju. **3:16** Otveča sedrah| misah| i avdenagos| gl(agol)juče c(êsa)ru navhodonosoru. ne trêbuem| mi o gl(agol)ê sem| otvečati tebê. **3:17** Est' bo b(og)| naš| na n(e)b(e)sêh|. emuže mi služim| silan|. izeti ni ot peči ognem| goručee. i ot ruku tvoeju c(êsa)ru izbaviti ni. **3:18** Ače li ni vêsto da ti est| c(êsa)ru. êko mi b(ogo)m| tvoim| ne služim|. i têtlu zlatomu eže postavi. ne poklanaem se. **3:19** Togda navhodonosor| c(êsa)r| isplni se êrosti. i zrak| lica ego opusnê. na sedraha misaha i avdenagosa. I reče raždežête peč| sedmericeju. dondeže do konca raždežet se. **3:20** I mužem| krêpostiju reče. okovavše sedraha misaha i avdenagosa v|vrêči v peč| ognem| goruču. // **441a** **3:21** Togda muži ti okovavše e s gačami ih| i s klobuki. i s tostegan'vami (sic!) i sa odênimi im|. v|vr'gu e v peč| ognem| goručuju. **3:22** poneže g(lago)| c(êsa)rev' premože. i peč| raždežena bist| izliha. I muže te nasočivše. na sedraha misaha i avdenagosa. požize plamen| oganni okolo. **3:23** I muži ti tri sedrah| misah| i avdenago. padu posrêdê peči ognem| goručee. okovani. **3:24** i hoždahu posrêdê plamene. pojuče b(og)a i bl(agoslo)veče g(ospod)a. **3:25** i š nimi stav' azariê pomoli se tako. i otvr|z| usta svoê posrêdê ognja reče. **3:26** Bl(agoslovle)n| esi g(ospod)j

b(ož)e o(t)c| n(a)ših| i hvalno i prêslavleno ime tvoe v| v(ê)ki. **3:27** Êko prav(ł)dan| esi o vsačaskih|. êže stvori nam|. // **441b** i vsa dêla tvoê istinna. i pravi puti tvoi. I vsi sudi tvoi istinni. **3:28** i sudbi rêsnitivni stvori po vsêh| êže navede na ni. i na grad| o(t)c| naših| s(ve)ti er(u)s(a)l(i)m|. Êko istinoju i sudom|. navede vsa siê na ni. grêh| radi n(a)ših|. **3:29** Êko sagrêšihom| i bezakonnovahom|. otstupiti ot tebe. i pregrêšihom| **3:30** i zap(o)v(ê)dî tvoih| ne poslušahom|. Ni sabljusom| ni stvorihom|. êkože zapovêdê nam|. da bl(ag)o bilo bi nam|. **3:31** I vse eliko stvoril| esi nam|. i vse eliko navede na ni. istinni. sud| stvori. **3:32** I prêdast ni v rucê vrag| bezakonnih| i mrskih|. i prêstupnih|. c(êsa)ru nepr(a)v(ł)dnu. i lukavnêišu pače vsee z(e)mle. **3:33** I nine nêst| nam| otvrêsti ust| studu i ponošeniju. biše rabom| // **441c** tvoim|. i čtučem' te. **3:34** Ne prêdažd| nas| do konca imene tvoego radi. i ne razdruši zavêta tvoego. **3:35** i ne otimi m(i)l(o)sti tvoee ot nas|. Avraama radi vzljubljenago tvoego. i za isaka raba tvoego. i za iz(dravi)la s(ve)tago tvoego. **3:36** Imže i gl(agol)al| esi obêtue umnožiti sême ih|. êko zvêzđi n(e)b(e)skie. i êko pêsak| v krainê mora. **3:37** Êko vladiko umalihom se pače vsêh| êzik|. i esam| smêreni po vsêi zemli d(ł)n(ł)s|. grêh| radi n(a)ših|. **3:38** I nêst| v| vrême sie kneza ni pr(o)r(o)ka. ni vladiki ni olokavti ni žrtvi ni prinošeniê. ni kadila ni mêsta pr'vin| požrêti prêd toboju. **3:39** i iz' obrêsti m(i)l(o)st'. Na d(u)šēju skrušenoju i d(u)hom| smêreniê. da priêtni budem|. **3:40** êko v| olo-// **441d** kavtomatêh| ovn| i junac|. i êko v tisučah' agne| tučnih|. Tako da budet| žrtva naša pred toboju. d(ł)n(ł)s|. i skončacet se po tebê. êko nêst| stidêniê upvajučim| na te. **3:41** I nine v slêd| tebe gredem|. vsêh| sr(d)cem|. i boim' se tebe. i ičem| lica tvoego **3:42** ne posrami nas|. Na stvori s nami po prosmotreniju tvoemu. i po množastvu m(i)l(o)sti tvoee. **3:43** i izmi ni. po čudesem| tvoim'. i dai sl(a)vu imeni tvoemu g(ospod)i. **3:44** I da posramet| se vsi êvlajučei rabom| tvoim| zalaê. i postidet se ot vsako. e(!) sili. i krêpost| ih| da skrušit se. **3:45** I razumêjut| êko ti esi g(ospod)| b(og)| edin'. i sl(a)vn| po vsêi z(e)mli. **3:46** I ne prêštaše vmetajučee slugi c(êsa)revi. žguče peč| naptoju. i paklom' // **442a** i-zgrêbmi i loziem|. **3:47** I raspalaše se nad' pečiju .k. i .z.⁶ lakat|. **3:48** i obide i pož'že eže obrête o peči ot haldêi. **3:49** Anj(e)l' že g(ospod)|n| snide kupno s| azarieju i z družinoju ego v peč|. **3:50** i otêt| plamen| ogn(ł)ni ot peči. i stvori srêdu peči êko vêtr| rosi dihajuč|. i ne prikosnu se ih| otnud| og(ł)n|. ni oskrbê ni stuži im|. **3:51** Tlğda ti tri êko edinêmi usti poêhu. i bl(a)goslavlahu i sl(a)vlahu b(og)a v peči gl(agol)juče **3:52** Bl(agoslovle)n| esi g(ospod)i b(ož)e o(t)c| n(a)ših|. i hv(a)ln| i sl(a)vn| i prevznesen| va v(ê)ki. I bl(agoslovle)no ime sl(a)vi tvoe s(ve)tie. i hv(a)lno i sl(a)vno i prevzneseno v' v(ê)ki. **3:53** Bl(agoslovle)n| esi v cr(ł)kvê s(ve)têi sl(a)vi tvoee. i hv(a)ln| i sl(a)vn| i prevznesen| v| vêki. **3:54** Bl(agoslovle)n| esi sêdei na herovimê. vidê bezđni. i hv(a)ln' i sl(a)vn| i prevznesen| v| // **442b** v(ê)ki. **3:56** Bl(agoslovle)n| esi na utvrđi n(e)b(e)scêi. i hv(a)ln| i sl(a)vn| i prevznesen| v| vêki. **3:57** Bl(agoslo)vête vsa dêla g(ospod)na g(ospod)a. poite i prevznosête i v| vêki. **3:88(2)** Êko is'ze ni ot ada. i

6 These two letters denoting numbers are under *titlo*.

sp(a)se ni *ot ruki* semrtnie. izb(a)vi ni *ot srêdi peçi*. i goruça *plamene*. i *ot srêdi*. ognia izbavi ni. **3:89** *isp(o)v(ê)daite se g(ospode)vê*. êko blagi êko v|v(ê)k|*m(i)l(o)st| ego*.. **3:90** *Bl(agoslo)vête vsi čtučei g(ospod)a*. b(og)a b(ogo)m| *poite i-sp(o)v(ê)daite se êko v|v(ê)k| m(i)l(o)st'* ego: **3:91** *Navhodonosor' že slišav| pojučee*. čudiv se i sta s potačaniem|. i reče *velmožam| svojim|*. ne *tri bêhom| muži v|vrgli* posrêdê ognia svezani. i rêše *c(êsa)ru*. v istinu *c(êsa)ru* tako est'. **3:92** i reče *c(êsa)r| se az| viždju* muže *četiri razdrêš-// 442c* eni hodeče posrêdê ognia. i *vrêieniê nêst| v nih|*. *zrak že čet(v)rtago* podobna *s(i)nu b(o)žiju*. **3:93** *Tagda pride* navhodonosor| *k dvarem| peçi ognem| raždeženie*. i reče. *sedrak| misak| i avdenago*. rabi *b(og)a višnago* izidête van| i *pridête*. I *nizlêze sedrak| misak| i avdenago ot* posrêdê ognia. **3:94** i *sabraše se* knezi i *voevodi* obladajučei *stranami*. i *velmože c(êsa)revi*. i *vidêhu* muže êko *nêst| telesem| ih| saodolêl| ogn|*. i *vlasa glavi ih|* ne opali. i *rizi ih|* ne izmêniše se. i *vone ogn( )nie* ne bê v nih|. **3:95** I *pokloni se prêd nimi c(êsa)r| g(ospod)u*. i *otveča* navhodonosor' *c(êsa)r|* i reče. *Bl(agoslovle)n| b(og)| sedrahov| misakov| i avdenagov|*. iže posla *anj(e)la* *svoego*. i izbavi *otroki* *svoe êko upvaše na n|*. i// **442d** *slovo c(êsa)revo* izmêniše. i *prêdaše* *telesa svoê va og( )n|*. êko da ne *služet| ni poklonet se b(og)u* inomu. na *tačiju b(og)u* svoemu. **3:96** *Az že zap(o)v(ê)daju zap(o)v(ê)d|*. vsi *ljudie* *plemena* i *êzici*. ače rečete *hulu do b(og)a* *sedrakova* *misahova* i *avdenagovla*. v *pagubu da budut|*. i *domove ih| v rashičenie êko nêst| b(og)a inogo*. iže *možet| izb(a)viti vi sice*. **3:97** *Togda c(êsa)r| upravi* *sidraka* *misaka* i *avdenaga*. v *stranê v|vilonscê* i *vzveliči e* i *spodobi e* *starêšin'stvu*. *židov| vsêh| sučih| v c(êsa)rstvi* ego. **3:98** *Navhodonosor| c(êsa)r| vsêm' ljudem| plemenem| i êzikom|*. *sučim| v| vsêi z(e)mli* *mir| vam|*. *umnožiše se* **3:99** *znamenîe i čudesa*. eže *stvari sa* *mnoju b(og)|* *višni*. *ugodno bist| prêd- // 443a* a *mnoju svêstiti vam|*. **3:100** êko *veliko i krêpko c(êsa)rstvo* ego. *c(êsa)rstvo* ego *c(êsa)rstvo* *vêčnoe*. i *vlast| ego v rod| i rod|*. **4:1** *Az| navhodonosor| pokoen| bêh|*. i *blagocvati na prêstolê moem|*. **4:2** *San| vidêh| i ustraši me*. i *smeh se na loži moem|*. i *vidêniê glavi moe* *smetahu me*. **4:3** i *mnoju zap(o)v(ê)dê se zapov(ê)d| da priveli se* *biše pred me* vsi *mudri vavilon|sci*. da *skazanie sna* *vzvêstili* *biše mnê*. **4:4** I *v'lažahu* *balie* i *v|svi gazirinsci* i *haldêi*. i *san| az| rêh| prêd nimi* i *skazanie ego* ne *vzvêstiše mnê*. **4:5** *doideže vlêze pred me* *drug| moi daniel|*. *emuže ime valdasar|*. po *imeni b(og)a* *moego* *iže d(u)h| b(o)ži s(ve)t| imat| v sebê*. I *san| prêd nim| rêh|*. **4:6** *valdasare* *kneže* *balinski*. *egože a- 443b* *z| rozumêh|*. êko *duh| b(o)ži s(ve)t| imaši*. i *vsa taina* ne *otmemožet se tebe*. *sliši vidêniê sna* *iže vidêh|*. i *skazanie ego povêžd| mnê*. **4:7** *vidêniê glavi moe* na *loži moem|*. **Zrêh|** i *se dub| posrêdê z(e)mle*. i *visota ego* *vzveliči se velmi*. **4:8** i *dosegaše do nebese*. i *korenîe ego* v *koncih| vsee z(e)mle*. **4:9** *List' vie ego* *krasno*. i *plod| ego* *mnog|*. i *piča* *vsaka na nem|*. i *veselahu se* *pod nim| vsi zvêri* *divi*. i *v| vêtvi* ego *živêhu* *vse ptíce* *n(e)b(e)skie*. i *ot nego* *pitaše se* *vsa zemla*. **4:10** *Vidêh| va snê* *nočiju na loži moem|*. i *se badar| svet| ot n(e)b(e)se* *pride*. **4:11** i *vzapi krêpcê* i *reče*. *posêcête dub'* i *osêcête vêe* ego. i *ot-//*

443c resête vêtvie ego. i rasiplête plod| ego. Da pobêgnut| zvêreta êže pod nim| sut|. i ptice ot vêtviê ego. **4:12** tačiju proničenie ego koreniê ego v zemli ostavête. i v| uzê želêznê i mêdenê priveži se. i v travê vanê i v rosi n(e)b(e)scêi vselit se. I s| zvêrem| divim| čest| ego. **4:13** ot č(lovê)k| izmênit se. i sr(|d|)ce zvêrino dast' se emu. i sedm| vrêmen| izmênit se o nem| **4:14** smêreniem| badro sl(o)vo i gl(agol)| s(ve)t| i vpros|. Da uvêdet| živuče. êko vladaet| višni c(êsa)rstvom|. č(lovêč|)skom|. i emuže vshočet| dast' e. i pohulenie čl(o)vêče vstavit| v ne. **4:15** San| vidêh| az| navhodonosor| c(êsa)r|. ti že valdasare skazanie ego povêžd| prêe. êko vsi mudri c(êsa)rstva moego ne mogut| sk-// **443d** azaniê emu spovêdati mnê ti že daniele možeši. êko d(u)h| b(o)ži s(ve)t| est| v tebê. **4:16** Togda daniel| emuže ime valdasar|. užase se aki edin| čas|. i razmišleniê ego smučahu i. I otvečav| c(êsa)r| i reče. valdasare san| moi i skazanie ego da tebe ne tačit'. I otveča c(êsa)ru i reče valdasar|. g(ospo)dĭ da budet| san| nenavidečem| tebe. i skazanie ego vragom| tvoim|. **4:17** Dub| vzveličivi se i ukrêpiv'i. egože visota dosežet| n(e)b(e)se. i korenje ego va vsêi z(e)mli. **4:18** i listvie ego bl(a)gocvêtno. i plod' ego mnog|. i piča vsaka v nem|. pod nim| živêahu zvêrie divi. i v| vêtveh| ego živêehu ptice n(e)b(e)skie **4:19** ti esi c(êsa)ru. Êko vzveliči se i ukrêpi. i velič'stvo tvoe // **444a** vzveliči se. i doseže n(e)b(e)se. i vlast| do konac| z(e)m|nih|. **4:20** I êko vidê c(êsa)r| anj(e)la s(ve)tago shodeča s n(e)b(e)se. i reče posêcête dub| i rasiplête i. tačiju proničenie koreniê ego v z(e)mli ostavête. i v' uzê železnê i mêdenê vselit se i s zvêrem| divim| čest| ego. dondeže sedm| vrêmen| prêmênit' se o nem|. **4:21** Se že skazanie c(êsa)ru. i smêrenie višnago est|. eže prispê na g(ospod)a moego c(êsa)ra. **4:22** Niždenut| te ot č(lovê)k|. i s divim| zvêrem| budet| žitie tvoe. i travu êko vola napitajut| te. i ot rosi n(e)b(e)skie têlo tvoe obrastet|. i sedm| vrêmen| izmênit se o tebê. Dondeže uvêsi êko vladaet| višni c(êsa)rstvom| č(lovêč|)skom|. i emuže hočet| dast' e. **4:23** Se že reče ostavête priniknovenie koreniê du-// **444b** ba v z(e)mli. c(êsa)rstvo tvoe tebê budet|. otmeliže uvêsi c(êsa)rstvo n(e)b(e)skoe. **4:24** Segoradi c(êsa)ru svêt| moi da ti budet| ugodan|. i grêhi svoje m(i)l(o)st'mi rasipli. i nepravdĭ tvoe čedrotami ubogih|. nekli budet|. vzdŕže êrost| grêhov| tvoih| b(og)|. **4:25** se vse postiže navhodonosora c(êsa)ra. **4:26** po dvoju že na desete m(ê)s(e)cu c(êsa)rstva ego. vavilonê (sic) bê hode. i na zabralah| s| vseju sl(a)voju ego. i na sinêh| ego hoždaše. **4:27** I otveča c(êsa)r| i reče. nê li se vavilon| velikaê. juže az| sagradih|. tomu c(êsa)rstvu v državê krêposti moee v čst| slavi moee. **4:28** Oče že slovu suču v| ustêh| c(êsa)revih|. gl(a)s| s nebesi bist|. C(êsa)rstvo tvoe prêidet| ot tebe. **4:29** i ot čl(o)vêk| otženut| te. i s zvêrem| divim| žitie // **444c** tvoe. i travoju êko vola napitajut| te. i sedm| vrêmen| izmênit se o tebê. dondeže uvêsi êko vladaet| višni c(êsa)rstvom| č(lovêč|)skom|. i emuže vshočet| dast' e. **4:30** Va t| čas| skonča se. slovo na sr(|d|)ci navhodonosorovi. i ot č(lovê)k| otgna se. i travu êko vol| êdêêše. i ot rosi n(e)b(e)skie têlo ego obraste. don'deže vlasí ego êko lavu vzveličaše. i noh'ti emu êko i pticam|. **4:31** I po iskončanii têh| d(|)ni. az| navhodonosor| oči svoi na nebo vzdvig|. i um| moi

ka mnê se vzvratî. i višnago bl(agoslo)vih|. i živučago va vêki pohvalih|. Êko vlast| ego vlast' vêčnaê. i c(êsa)rastvo ego v rod| i rod|. **4:32** I vsi živučeî na z(e)mli. ni v čto že namêniše se. po voli // **444d** svoei tvorit| v silê n(e)b(e)scêi. i va vselenii z(e)mlscêi. i nêst| iže suprotivit se rucê ego. i reče emu čto stvori. **4:33** V to vrême um| moi vrati se ka mnê. i v čast| c(êsa)rastva svoego prid|. i obraz| moi vzvratî se ka mnê. i mučitele moi i velmože moi iskahu mene. i v' c(êsa)rastvê svoem| utvr'dih se. i veličastvo izobilnêe priloži mi se. **4:34** Nine ubo az| navhodonosor|. hvalju i prêvznašaju i slav'ju c(êsa)ra n(e)b(e)skago. êko vsa dêla ego istinna. i puti ego sudi. i vse hodečee s prêzrêniem| može| smêriti. **5:1** Val'dasar| ubo c(êsa)r| stvori vêčêru velmožam' svoim|. tisuçi muž'. **5:2** Prêd' tisuçiju že muž| vino p|e valdasar' // **445a** va vkušeni že vina reče. prînesti sasudi zlatie srebr'nie. eže bê iznesal| o(t)c| ego navhodonosor|. ot hrama g(ospod)a b(og)a. iže est| v' er(u)s(a)l(i)mê. I p'êhu ž nih| c(êsa)r| i velmože ego. i hotnice ego i lêžučeî okolo ego. **5:3** I prînesošê sasudi zlatie i srebrnie. eže iznese navhodonosor| c(êsa)r| ot hrama g(ospod)a b(og)a iže v' er(u)s(a)l(i)mê. i p'êhu ž nih| c(êsa)r| i velmože ego. i hotnice ego i lêžučeî okolo ego. **5:4** I pohvališe bogi zlatie i srebrnie. i kamennie i drêvenie i želêznie.

LITERATURE

- ALEKSEEV, A. 1999. *Tekstologija slavjanskoj biblii*. St.-Petersburg: Dmitrij Bulanin, Köln: Böhlau Verlag GmbH&Cie.
- BIRKPELLNER, G. 1975. *Glagolitische und kyrillische Handschriften in Österreich*. Österreichische Akademie der Wissenschaften. Philosophisch-historische Klasse. Schriften der Balkankommission. Linguistische Abteilung 23. Wien: Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften.
- BIRNBAUM, H. 1996. How Did Glagolitic Writing Reach the Coastal Regions of Northwestern Croatia? *Croatica* 42/43/44 (Hercigonjin zbornik): 67-79.
- BVO 1997. Brevijar Vida Omišljanina (1396-1996). Radovi sa znanstvenog skupa u Omišlju i Roču. *Nova Istra II/V/2*: 9-58.
- CORIN, A. R. 2003. "Early Textual Transmission from Bulgaria to Northern Dalmatia: A Source for Reconstructing the Pre-Hilandar Serbian "Library"?" In Charles E. Gribble and Predrag Matejic (eds.) *Monastic Traditions. Selected Proceedings of the Fourth International Hilandar Conference. (The Ohio State University, 14-15 August 1998)*. Bloomington, Indiana: Slavica, 13-53.
- EVSEEV, I. 1905. *Kniga proroka Daniila v drevneslavjanskom perevode. Vvedenie i teksty*. Moscow.
- GRABAR, B., A. NAZOR, M. PANTELIĆ. 1973. *Missale Hervoiæ ducis Spalatensis Croatico-glagoliticum*. Ljubljana: Mladinska knjiga, Zagreb: Staroslavenski institut, Graz: Akademische Druck- u. Verlagsanstalt.

- MIXAJLOV, A. 1904. "K voprosu o literaturnom nasledii sv. Kirilla i Mefodija v glagoličeskix xorvatskix missalax i breviarijax." *Russkij filologičeskij vestnik* 51: 1-104.
- NAHTIGAL, R. 1902. "Neskol'ko zametok o sledax drevneslavjanskogo parimejnika v xorvatsko-glagoličeskij literature." *Drevnosti. Trudy Slavjanskoj komisii Imperatorskogo Moskovskogo arxeologičeskogo obščestva* 3: 175-221.
- OBLAK, V. 1891. Die kirchenslavische Übersetzung der Apocalypse. *Archiv für slavische Philologie* 13: 321-361.
- PETKOV, P., M. DIMITROVA. 2004. "Perikopi ot knigata na prorok Daniil v xărvatskata glagoličeska knižnina." M.-A. Dürriegl, M. Mihaljević, and F. Velčić (eds) *Glagoljica i hrvatski glagolizam*. (Zbornik radova s međunarodnoga znanstvenog skupa povodom 100. obljetnice Staroslavenske akademije i 50. obljetnice Staroslavenskog instituta (Zagreb-Krk 2.-6. listopada 2002). Zagreb, Krk: 167-182.
- RIBAROVA, Z. 1987. "Knjiga proroka Jone." *Slovo* 37: 123-159.
- RIBAROVA, Z. 2001. "Uz pitanje odnosa parimejnoga i brevijarskoga teksta." D. Sesar (ed.). *Drugi hrvatski slavistički kongres. Zbornik radova*. T. 1. Zagreb: Hrvatsko filološko društvo, 263-268.
- SCHMIDT-DEEG, E.-M. 1994. *Das New Yorker Missale. Kritische Edition*. München: Verlag Otto Sagner.
- THOMSON, F. 1998. "The Slavonic Translation of the Old Testament." *Interpretation of the Bible*. Ljubljana: Slovenska akademija znanosti in umetnosti, Sheffield Academic Press, 605-920.
- XRISTOVA, I. 2004. "Preslavizmite v teksta na Apostola na xărvatskite glagoličeski misali i breviarii." *Preslavska knižovna škola*. Vol. 7. Sofia, 42-56.

Summary

An edition of the Book of Daniel (chapters 1-5:4) in the archaic Breviary of Vid of Omišalj with the Latin transliteration is published in the paper. This breviary (1396) is the only Croato-Glagolitic manuscript that contains four chapters of this biblical book. It combines different textual layers: 1) the early Parimijnik (Prophetologion) translation which is supposed to have been made from Greek already in the Cyrillo-Methodian period; 2) the so-called Symeonite complete version (most probably a commentated one) produced in the period of the First Bulgarian Kingdom in Northeastern Bulgarian lands against a different Greek original; and 3) a new stratum reflecting a translation from and/or redaction against a Latin original (Vulgate)

produced by Croatian *glagoljaši*. Therefore, the edition of the Book of Daniel in the Breviary of Vid of Omišalj could serve as a basis for further study of the textual history of the Book of Daniel and its circulation and use among the South Slavs.

Key words: Croatian Glagolitic breviary, Book of Daniel, Symeonian version, edition

S a ž e t a k

KNJIGA O DANIJELU U BREVIJARU VIDA OMIŠLJANINA

U ovom se članku objavljuje Knjiga o Danijelu (poglavlja 1-5,4) iz starog breviara Vida Omišljanina u latiničnoj transliteraciji. Ovaj breviar iz 1396. jedini je hrvatski glagoljski breviar koji ima četiri poglavlja te biblijske knjige. Ona kombinira razne tekstualne slojeve: 1) rani prijevod Parimejnika (Prophetologiona) za koji se smatra da je nastao iz grčkoga još u ćirilometodskom razdoblju; 2) takozvanu simeonovsku potpunu inačicu (najvjerojatnije komentiranu) nastalu u vremenu Prvoga bugarskog carstva u sjeveroistočnim bugarskim zemljama prema drugačijem grčkom izvorniku i 3) novi sloj koji odražava prijevod s latinskog i/ili redakciju prema latinskom izvorniku (Vulgati) koje su napravili hrvatski glagoljaši. Prema tome bi ovo izdanje Knjige Danijelove iz Brevijara Vida Omišljanina moglo poslužiti kao osnova za daljnji studij tekstualne povijesti Knjige o Danijelu i njezina kruženja i uporabe među južnim Slavenima.

Ključne riječi: hrvatski glagoljski breviar, Knjiga Danijelova, simeonovska inačica, izdanje

Izvorni znanstveni članak

Autori: Petko Petkov, Margaret Dimitrova

Sofijski universitet "Sv. Kliment Ohridski", Sofija

